

جریدہ علیہ

مشخت جلد اسلامیک جریده رسمیه

۳۰ جمادی الاولی ۱۳۳۸

عدد ۵۴

اون بش کونده بر نشر اولنور

بشخی

اونلر نائل تجلیات اولمشلردر، و بیلر لرکه — بوانلر یتر — بزکورولمز بر عالم روحه ملحقز، اورادن بزه مدد کلیر، اوصورتله که بزم روحز آلتری بولندوغمز دها واسع بر روحه اسرار انکیز طرزده ملاقی اولور.

بورادن ناشی انسان، فهنرک افکاری طوغرودن طوغرویه تجربیه مستند تحقیقه غیر مقارن اولدینی فکرنی مدافعه ایده بیلیر.

— مابعدی وار —

اعضادن

شوکتی

اسلام عالمیری و متفکرلری

۱

حجة الاسلام ابو حامد محمد غزالی

۴

غزالی عتیق :

علم کلامک نشانی اوزرینه علم کلامه طالمق چو فالش ایدی؛ زمان کچدی، علم کلام قدم پیدا ایتدی، اهل کلام سنتی محافظه ایله اکتفا ایتیموب حقایق اموردن بحثه کیرشدیلر؛ جواهر و اعراضدن و احکامندن بحثه طالدیلر. فقط بوکجه مباحث اهل کلامک علملرنجه مقصود اولماقله بو خصوصده کی سوزلری غایه قصوایه واردمدی، بوکا مبنی علم کلامدن — خلقک اختلافاتدن طولایی ظهوره کلان ظلمات حیرتی بالکلیه ازاله ایده جک بر حال — حاصل اوله مدی.

جواهر القرآنده تصریح ایتدیکی وجهله غزالی نظرند علم کلام الحق عقیده عوامی مبتدعه نك تشویشندن حفظ ایدیور، فقط حقایق کشف ایتیمور ایدی. غزالی نك علم کلام حقنده کی سوزلری بوراده ختام بولیور.

دها سوکره کلان شیخ محی الدین عربی ده (۶۳۸) متکلمین حقنده شوویه بر حکم ویرور: متکلمین لوازمده مشاعبه (مغالطه) بی اوزادیرلر — حالبوکه لازم مذهب مذهب دکلدر — برطاقم امور اختراع ایدرلر ، خصمی رد ایتدک ظن ایدرلر . حالبوکه انلرک نزاعلری کندی نفسلریله در .

اعظم سلفیه ده متکلمین حقنده «لاللاسلام نصر واولا لفلاسفة کسروا» [۱] دیورلرایدی . غزالی بعض کیمسه لره ؛ بعض طائفه یه علم کلامک شافی اوله جغنی انکار ایتیمورایسه ده اولیادن اولیان بعض اموره تقلیدایله قاریشمش بر تحقیق اولدیغنی ؛ تحقیق محض اولمادیغنی ده بیاندن کری قالمیور .

غزالی حالی حکایه ایدیور ، یوقسه علم کلام ایله شفا یزیر اولانلری ، دواء کلام ایله داء تقلیده چاره ساز اولانلری انکار ایتیمور ، هر دو انک بر درده کوره اولدیغنی ، ادویه شفانک اختلاف داء ایله مختلف بولندیغنی ، برخسته یه یارایوب دیگر برخسته یه یارامیان ، بلکه مضرت ایراث ایدن نیجه علاج بولنه جغنی ای بیلیمور .

استطراد — غزالی ایله علم کلام بشقه برنک الدیغندن غزالی دن اول علم کلامک کچیردیکی صفحاتی مختصر جه بیان ایدم .

اربانه معلوم اولدیغنی اوزره اوائله عقیده لر قوی ، وجدانلر صاف ایدی ، وقایع و اختلافات آز ایدی . بوده صحبت نبی برکاتیلله ، نور نبوتک یاقینلانی سببی ایله ایدی . بر مشکل ظهورنده ائمه دینه مراجعتله اشکالی حل ایتک قولای ایدی ، علم کلامه لزوم کورلیوردی ، فقط سوکره لری احوال دکشدی ، اصول دینی ضبطه احتیاج حاصل اولدی . عقائد حقه یی حفظ ، بدعتلر وضالاتلری رد ایتک مقصدیله بر علم تدوین اولندی ، آدینه علم توحید ، علم فقه اکبر دینلیدی . بوبابده الک اول معروف اولان اثر امام همام ابو حنیفه نک (۱۵۰) فقه اکبر نام کتابیدر که راویسی تلمیذی ابو مطیع الباقی (۱۹۸) دره . بوکا قارشو اهل سنت ایله جدال و نزاع خصوصنده الک اول اثر یازدیغنی سروی اولان ذات دده رئیس اهل اعتزال و اصل بن عطاء الغزال (۱۳۱) ایدی ؛ بوکاده علم کلام دینش ایدی . علم کلام سلف غندنده مقدوح ایدی . چونکه جواهر و اعراض طریق ایدی . امام ابو حنیفه اعراض و اجسامدن صورلش ، مشارالیه رئیس اهل اعتزال حقنده

«الله عمرو بن عبیده (۱۳۳) لغت ایتسون ، خلقه علم کلامی آچدی» دیمش ایدی . امام شافعی (۲۰۴) «علم کلامه بورونان کیمسه نك فلاح بولدیغنی کورمدم» دیور ، امام احمد (۲۴۱) ده «علم کلامه نظر ایدن تجهمدن [۱] قورتیله من» دیور ایدی . امام ابویوسف (۱۸۲) «ابن المبارک (۱۸۰) ، ابن راهویه (۲۲۸) وسائر مجتهدین امت ده جواهر و اعراض طریق دیمک اولان علم کلامی ذمده مبالغه ایدیور لرایدی . چونکه جواهر و اعراض تعطیل ونفی صفات [۲] و آندن متولد اولان نفی کلام و یا خلق قرآن [۳] ، نفی رؤیت [۴] وسائر کبی مسائل مبتدعه مقصیده الك اول عصر ثانی هجریده جعبدن درهم ایله باشلا یه رق جهنم بن صفواندن (۱۲۸) ظاهر اولمش ایدی . جهنم بن صفوان «جناب حق ایله صفات و افعال قائم اولماز . چونکه صفات و افعال عرضدر و حادثدر . اعراض انحق جسم ایله قائم اولور ، اجسام ایسه حادثدر ؛ بناءً علیه هیچ بر صفت و فعل جناب حق ایله قائم دکدر ، جناب حقدن منفصلدر» دیور ایدی . بویله جه صفت نفی اولنیور ایدی . کذا «مرئی جسم اولمدقه بر جهته بولنه من ، بولنه مینجه کور یله من» قولنه مینی جناب حقدن رؤیت ده نفی اولنیور ایدی . بونک کبی «جناب حق ایله کلام قائم اولسه جناب حقک جسم اولسی لازم کلیر» اساسه مینی کلام و یا قرآن جناب حقدن منفصل اولیور ، مخلوق اولیور ، تکلم مجازه حمل اولنیور ایدی . کذا «عرشک بر مکان اولسی ، مکنده انحق جسم اولان و یا جسم ایله قائم اولان بر شینک بولونمی» اساسه بناءً «استوا ، فوق العرش بولونمق» خصوصی ده نفی اولنیور ایدی .

«اثبات صالعه انحق حدوث اجسام دلیل اولور» اساسه مینی جناب یاریدن جسمیت ده نفی اولنیور ایدی . جهمدن صوکره بومسائل ابوالهذیل العلاف (۲۲۶) و امثالی معتزله ده داخل اولمش ایدی . بوکامینی جواهر و اعراضه طالمقدن عبارت اولان علم کلام ذم و قدح اولنیور ایدی . اهل کلام یعنی او وقتلر جهیمیه و معتزله دیمک اولان فرقه لر اثبات صانع ایچون حدوث عالمی اثباته ، حدوث عالمی اثبات ایچون حدوث اجسامی اثباته ، حدوث اجسامی اثبات ایچون

[۱] جهم بلیک ، جهنم بن صفوان مذهبی

[۲] جناب حقدن صفات ثبوتیه نفی اتمک ، صفات سلویه نفی وایا اضافیه نفی قبول اتمک

[۳] «الله متکلم دکدر ، کلام الله ایله قائم دکدر ، اللهدن منفصلدر ، بشقه برشی ایله قائمدر؛

قرآن مخلوقدر : اللهدن منفصلدر ، آندن باشلاماشدر» دیمک :

[۴] «الله اصلا کورلماز» دیمکدر .

حدوث اعراضی اثباته مجبور اولیور ایدی . بو طریقده اولوا اعراض ، اکوان اربعه [حرکت ، سکون ، افتراق ، سکون] ؛ ثانیاً اعراضک حدوثی ؛ ثالثاً جسمه لزومی ، جسمک اعراضدن خالی اوله مامسی ؛ رابعا اولی اولیان حوادثک ابطالی کبی مقدمات اربعه وار ایدی « اجسام اعراض و حرکت و سکونی مستلزم اولمغله حدوثن خالی اوله ماز » دعواسی متکلمین عندنده براساس ایدی بواساسک مبدئی ده « ماضیه طوغری آثار و حوادثک امتناع دواسی » مسئلهسی ایدی یعنی اعراض و حوادث و آثار الی غیرالهایه ماضیه طوغری دوام ایده میوب مطلقاً بر محله طوره جق ایدی ، اعراض و حوادث منتهی اولونجه اغراض و حوادثن خالی اولیان اجسام ده نهایت بوله جق ، حادث اوله جق ایدی . اجسام واعراض حادث اولونجه عالم ده حادث اوله جق ، بویه جه اثبات صانع بر طریق آجیه جق ایدی ، حدوث بحثک اهمیتی بوندن ناشی ایدی . حدوث عالم ثابت اولدقدن صور کرده صانع اثبات اولنه جق ایدی . صدق رسی اثبات ده اثبات صانع متوقف اوله جق ایدی . ارتق تصدیق رسل ، دلیل سمع دلیل اعراضه موقوف اولیور ایدی .

* *

اوچنجی عصر هجریده کلوب ایکی یوز قرق تاریخندن برار صو کرده وفات ایدن ابن الکلاب البصری زمانه قدر اهل اسلام ارسنده ایکی نوع علم عقائد وار ایدی : بری اهل سنت و جماعتک عقائدی که اسمی علم توحید ، علم فقه اکبر ایدی . دیکری اهل بدعت و فرقتک عقائدی که اسمی علم کلام ایدی . اهل سنت خلقی علم کلامدن ، اهل بدعت عقائدندن تحذیر ایدر لر ؛ بکرک رأسا و کرک مدافعه صورتیه علم توحیده دائر آثار نافعہ تصنیف ایدر لر ایدی ، ابن کلاب اهل بدعتی تمثیل ایدن جهیمه و معتزله یی رده قیاب ایدوب بر طاقم آثار علمیه تصنیف ایتدی ، تناقضلری میذانه قویدی .

ابن کلاب دن اعتباراً برده سلف و ائمه امته منسوب اولان سلفیه ویا اثیری مذهب دیمک اولان اهل سنت ایله اهل بدعت ارسنده متوسط بر مذهب ، بر مذهب اهل سنت ظهور ایتدی ، بو مذهب کلاویه دیندی . ابن کلاب اهل کلامک مبدئی اولان « ماضیه طوغری حوادثک الی نهایت کیتامسی » اساسی قبول ایتدیکندن ذات بارییه لازم اولان صفاتی قبول ؛ فقط قدرت و مشیته متعلق اولان صفات اختیاریه یی ، افعالی حدوثه مبنی نفی

ایلدی ، کلام صفتی صفات ذاتدن عدا تمکله کلام نفسی فی احداثه مجبور اولدی . ابن کلابدن اعتباراً افعال باری نفی اولونمش ، « افعال الله ايله قائم دکدر » دینلمش ، یالکز صفات ذات اثبات اولونمش ؛ ینه بونک نتیجه سی اوله رق کلام نفسی احداث اولنه رق عدم خلق قرآن محاذیه ایدلمش ، کلام بالکلیه نفی ایدلماش ایدی .

مأمون مذهب اعتزالی تأیید مقصدیله کتب فلسفه فی عربجه ترجه ایتدیردیکندن اهل اعتزال مذهبی فی فلسفه ايله تأیید قیام ايله اذیال فلاسفه یه پاشمشلر ، اصول فلسفه ايله قواعد کلامیه یی مزج ایتشلر ایدی . ابوالهذیلدن اعتباراً کلام فلسفه ايله مزج اولندی ، معتزله یکی برطریقه کیردی . بوتاریخدن اعتباراً جزء لای تجزی بحثی ده کلامه کیردی ، حدوث مسئله سنک اساسی تشکیل ایتدی . اوصردده باطنیه ده مسلمین آرسنه الحاد شراید یورایدی . ایشته بو کورولتیلر آرسنده عصر رابع هجری اوائلنده ابوالحسن الاشعری البصری (۲۶۰—۳۲۱ و ۳۳۰) ظهور ایتدی . برچوق سنه معتزلی اوله رق قالای ، حق ائمہ سندن بیله اولدی . صکره مذهب اعتزالی ترک ايله کلامیه مذهبه کیردی . زماننی اهل بدعت ، خصوصاً معتزله یی رد ايله امرار ایدر ایدی .

اشعری ابن کلابه مظاهرتده بولونمش و اوزماندن اعتباراً برده اهل سنت علم کلامی ظهور ایتمش ، ابن کلاب ايله باشلایان قدیم علم کلام اشعری ايله اساسلاشمش ایدی . مذهب اشعری یی تهذیب و ادله سنک موقوف علیهی اولان مقدمات عقلیه یی وضع ایدن ناصر اشعری ابوبکر الباقلائی در [۱] (۴۰۳) ایدی صوکره کلن ابوالعالی مذهب اشعری اوزره الشاملی تألیف ايله کلامی توسیع ایتدی ، صفات خبریه یی یعنی استواء ، ید ، عین ، وجه کبی صفتلری نفی ایلدی . حالبوکه قدماء اشعریه صفات خبریه یی اثبات ایدرلر ایدی ، باقلانی یدین ، وجه ، عین صفتلری صفات ذاتدن عدا ایدیورایدی . بالذات اشعری بو صفتلری کال اهمیتله اثبات ایدیورایدی .

ابو المعالی « بعد البلوغ اللهم الا واجب قیلدینی شی قیام اعراض ايله حدوث اجسامه استدلالدر » دیکنکه دلیل سمعی دلیل اعراضه موقوف قیلدی . صوکره الشاملی

[۱] جوهر فرد اثباتی ، خلا اثباتی ، عرضک عرض ايله عدم قیامی ، عرضک ایکی زمانده عدم قیامی کبی مقدمات عقلیه باقلانی طرفندن وضع اولونمش ایدی . علم کلام باقلانی ايله کال بولدی . فنون نظریه نیک اعلا سندن اولدی .

تلخیص ایدرک الارشادی تصنیف ایتدی . الارشاد سالک اولدینی ادله کلامیه نك عیوننی متضمن اولمغه اشعریه ایچون بر مرجع و مأخذ اولدی . عامه متأخرین ابوالعالی طریقنه سلوک ایتشلرایدی .

فی الواقع متکلمین بر طبق فرقه لره آیرمشلرایسه ده نلری تمیل ایدنلر اشعریه و معتزله ایدی . ایشته غزالی نك تتبع و تحقیق ایتدیکی ، استقصا و تحریده بولندیفی علم کلام استاذی ابوالعالینك علم کلامی ایدی . بو علم کلامك تملی اوچنچی عصر هجریده ابن کلاب البصری طرفندن قورولمش ، دردنجی عصر هجری اوائلنده ابوالحسن الاسعری البصری طرفندن اوتمل اوزرینه بنا یایلمش ، اوبنا یینه دردنجی عصر هجری اوخریله بشنچی عصر هجری اوائلنده ابوبکر الباقلائی طرفندن اکل ، تلون و تفریش اولونمش ، عصر مذکور اواسطنده ابوالعالی طرفندن توسیع اولونمشدر .

۱۸ کانون ثانی ۳۳۶

دارالحکمة الاسلامیه اعضاسندن

ازمیری

اسماعیل حق

دارالحکمة الاسلامیه اعضاسندن فرید بک افندینك آیا صوفیه ده کی موعظه لری

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم . بسم الله الرحمن الرحیم . فمن یرد الله ان یمیده یشرح صدره للاسلام ومن یرد ان یضله یجعل صدره ضیقاً حرجاً کانما یصعد فی السماء کذلک یجعل الله الرجس علی الذین لا یؤمنون (صدق الله العظیم .

بو درس ، دیگر درسك متممی در . بحشمز الوهیته قارشى انکار والحاده صابانلر حقنده ایدی . بو خصوصده سویله یه جك چوق سوزلر من وارددر . بو بحثك اهمیتنه مبنی بر قیاس درس دها بو وادیده دولاشه جغز .

جناب حق قرآن حکیمنده بویور بورکه (فمن یرد الله) الله تعالی بر کیمسه فی مظهر هدایت ایتک ، طریق حقّه تسلیک ایتک مراد ایدرسه (یشرح صدره للاسلام) اونك کو کسنی ، قلبی قبول